www.vitragvani.com

વીર સંવત ૨૪૯૨, અષાઢ વદ ૭, રવિવાર
તા. ૧૦-૦૭-૧૯૬૬
ગાથા-૮૨, ૮૩ પ્રવચન નં. ૩૧

'પરભાવોનો ત્યાગ જ સંન્યાસ' છે. ત્યાગ, ત્યાગ. આત્મામાં પરભાવોનો ત્યાગ, તેનું નામ સંન્યાસ કહો કે ત્યાગ કહો કે તેનો સ્વભાવમાં અભાવ છે (એમ કહો). સર્વ વિકાર, પુણ્ય-પાપનો આત્મામાં અભાવ છે. એવા આત્મામાં દૃષ્ટિ થવાથી આત્મામાં વિકારનો ત્યાગ થયો. કોઈ કહે છે ને કે ચોથા ગુણસ્થાને વિકારનો ત્યાગ નથી, સમ્યગ્દર્શનમાં ત્યાગ નથી. (અહીંયાં) ત્યાગ આવ્યો, જુઓ! 'जो परयाणइ अप्प परु, सो परु चयइ णिभंतु' જે કોઈ આત્મા પોતાના આત્માનું સ્વરૂપ શુદ્ધ આનંદ (છે) અને પરનું સ્વરૂપ, વિકાર અને પર અજીવ આદિ (છે), એમ બેનું ભેદજ્ઞાન જાણે છે તે પરને દૃષ્ટિમાંથી છોડે છે. દૃષ્ટિમાંથી છોડે છે – 'परयाणइ'. તે આદર નથી કરતા. ધર્મી જીવ પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ આનંદ (છે) તેનો આદર કરે છે અને વિકાર ને સંયોગનો આદર નથી કરતા. આદર નથી કરતા તેનો અર્થ તેનો સંન્યાસ થયો, દૃષ્ટિમાં તેનો ત્યાગ થયો. સમજાણું કાંઈ?

અહીંયાં એ આવ્યું, જુઓ! ધર્મી જીવ વિચારે છે, 'મારો કોઈ સંબંધ ન અન્ય આત્માઓ સાથે છે ન પુદ્ગલના કોઈ પરમાણુ કે સ્કંધ સાથે છે.' આત્મા છે આત્મા, એ તો શુદ્ધ અરૂપી આનંદઘન આત્મા છે. એવા આત્માની દૃષ્ટિ કરનારો (વિચારે છે કે), મારો પર સાથે કોઈ સંબંધ નથી. અન્ય આત્માઓ સાથે કોઈ સંબંધ નથી, ન પુદ્ગલના એક રજકણ કે સ્કંધ પિંડ સાથે પણ મારો કોઈ સંબંધ નથી. આ સમ્યગ્દર્શનના કાળમાં (વિચારે છે). છે તો ત્રણે કાળ (અભાવ). આત્મામાં વિકાર અને પરનો ત્રિકાળ અભાવ છે પરંતુ દૃષ્ટિમાં આવ્યો ત્યારે વર્તમાન પરનો ત્યાગ દૃષ્ટિમાં થઈ ગયો. કહો, સમજાણું કાંઈ? બરાબર છે? કોઈની ચીજ લાવે છે, બહારથી લાવે છે ને? પોતાના પુત્રના લગ્ન હોય તો લાવે છે, ઘરમાં રાખે છે. શું પોતાની મૂડીમાં તેને ગણે છે? ઘરમાં પુત્રનો કોઈ લગ્ન આદિનો પ્રસંગ હોય અને (કોઈ ચીજ) લાવે, પાંચ હજાર, દસ હજારનો દાગીનો લઈ આવે તો એને પોતાની મૂડીમાં ગણે છે?

મુમુક્ષુ :– એ માગીને, ઉછીનું લાવ્યા છે.

ઉત્તર :– આ (પણ) માગીને, ઉછીનું છે. આત્મામાં છે નહિ. આહા..! દાગીનો માગીને, ઉછીનો (લાવ્યા છે), આગંતુક છે. વિકાર–પોતાની પર્યાયમાં પુણ્ય અને પાપના ભાવ થાય છે એ આગંતુક છે, મહેમાન છે, કાયમની ચીજ નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? 'માંગીરામજી'! આ ત્યાગી. આહાહા..!

Shree Kundkund-Kahan Parmarthik Trust, Mumbai.

www.vitragvani.com

મુમુક્ષુ :– શેના (ત્યાગી)?

ઉત્તર :– રાગના. પોતાનું શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ, મારો પૂર્ણાનંદ સ્વભાવ (છે) એવી ધર્મીની દૃષ્ટિ થઈ. ધર્મીની દૃષ્ટિ એવી હોય છે–હું તો શુદ્ધ જ્ઞાયક અને આનંદ છું. મારામાં આ રાગ અને પરમાણુનો કાંઈ સંબંધ નથી અને બીજા આત્મા સાથે પણ મારે સંબંધ નથી. સમજાણું કાંઈ?

'ન ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને કાળદ્રવ્ય સાથે છે. ન તો મારામાં આઠ કર્મ છે, ન શરીરાદિ છે,...' અત્યારે, હોં! અત્યારે. 'ન રાગાદિભાવ છે, ન મારામાં ઇન્દ્રિયના વિષયોની અભિલાષા છે,...' જુઓ! ઇન્દ્રિયના સુખની અભિલાષા સુખબુદ્ધિથી થાય તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. ઇન્દ્રિય, પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયમાં સુખબુદ્ધિની અભિલાષા મિથ્યાદૃષ્ટિને હોય છે. જ્ઞાનીને જરી રાગ આવે છે, પણ તેમાં સુખબુદ્ધિ નથી. અભિલાષા નથી કે, સુખ છે અને એ સુખને હું ભોગવું. ધર્મીને એવો ભાવ (સુખબુદ્ધિ નથી). ઇન્દ્રિયના વિષયસુખમાં સુખબુદ્ધિનો ત્યાગ છે, સમજાણું કાંઈ? લ્યો! એ ત્યાગ થયો કે નહિ? જુઓ!

'ન મારામાં ઇન્દ્રિયના વિષયોની અભિલાષા છે, ન હું ઇન્દ્રિયસુખને સુખ જાણું છું.' સમ્યગ્દર્શન કોને કહે છે? પોતામાં આનંદ છે, આત્મામાં આનંદ છે એ જ મારી ચીજ છે. સમજાણું કાંઈ? એ આગળ (ગાથા–૮૫માં) આવશે, 'જ્યાં ચેતન ત્યાં અનંત ગુણ, કેવળી બોલે એમ.' પછી આવશે, કેવળી ભગવાન સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર કહે છે કે, જ્યાં ચૈતન્ય, ચૈતન્ય, ચૈતન્ય, જાણક જાણક ભાવથી આત્મા છે ત્યાં બધા અનંત ગુણ છે. રાગમાં, શરીરમાં, કર્મમાં, પરમાં પોતાનો કોઈ ગુણ અને પોતાની દશા પરમાં નથી. સમજાણું કાંઈ?

'ન હું ઇન્દ્રિયસુખને સુખ જાણું છું.' આહાહા..! ચક્રવર્તી રાજા હોય, છન્નુ હજાર સ્ત્રી હોય... સમજાય છે? પણ પરમાં સુખબુદ્ધિ નથી. તેમાં સુખ છે એવી બુદ્ધિ નથી. ત્યારે સમ્યગ્દર્શન છે. એમાં સુખ છે (એમ માને તો) એમાં સુખ નથી અને સુખબુદ્ધિ(થી) માને છે એ તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. આહાહા..! કહો, 'વલ્લભદાસભાઈ'! દેખાય, વિષયમાં ભોગમાં દેખાય પણ અંતરમાં સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવની દૃષ્ટિમાં આત્મામાં અતીન્દ્રિય સુખ મારામાં જ છે, (એમ છે). એ દૃષ્ટિમાં કેટલા પુરુષાર્થની જાગૃતિ છે! મારા આત્મામાં આનંદ છે, ઇન્દ્રિયસુખને હું સુખ માનતો જ નથી, એ તો દુઃખ છે, ઝેર છે, ઉપસર્ગ છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ?

'હું અતીન્દ્રિય જ્ઞાન અને અતીન્દ્રિય સુખને સાચું જ્ઞાન અને સુખ જાણું છું.' જુઓ! સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ પોતાના આત્માનું અતીન્દ્રિય જ્ઞાન (છે), એ અતીન્દ્રિય જ્ઞાનને જ્ઞાન જાણે છે. શાસ્ત્રજ્ઞાન, લૌકિકજ્ઞાનને સમ્યગ્દૃષ્ટિ–ધર્મી જ્ઞાન નથી જાણતા. સમજાણું કાંઈ? 'અને સુખ જાણું છું.' સમજાણું કાંઈ? અતીન્દ્રિય સુખને જ સાચું જ્ઞાન અને સુખ જાણું છું. આત્મામાં મનથી પાર, રાગથી અતીત–ભિન્ન, ભગવાનઆત્મામાં અતીન્દ્રિય આનંદ છે. સમ્યગ્દૃષ્ટિ–ધર્મી મારામાં આનંદ છે એમ માને છે. આહાહા..! (આ) ભેદજ્ઞાન છે. ઇન્દ્રિય સુખને સુખ

Shree Kundkund-Kahan Parmarthik Trust, Mumbai.

www.vitragvani.com

નથી જાણતો, અતીન્દ્રિય સુખને સુખ (જાણે છે). ઇન્દ્રિય જ્ઞાનને જ્ઞાન નથી (જાણતો), અતીન્દ્રિય જ્ઞાનને જ્ઞાન (જાણે છે). પરવસ્તુથી પૃથક, મારા સ્વભાવથી હું અપૃથક અભેદ (છું). સમજાણું કાંઈ?

'માટે મારું ધન મારી પાસે છે.' લ્યો! આ લક્ષ્મીની પાછળ દોડે છે ને? ધર્મી પોતાનું ધન પોતામાં જોવે છે, તેની પાસે દોડે છે. દોડે છે, કહે છે ને? સમજાય છે કાંઈ? ગૃહસ્થાશ્રમમાં હો, પુરુષ હો, સ્ત્રી હો કે આઠ વર્ષની બાલિકા સમ્યગ્દષ્ટિ હો, પરંતુ પોતાના આત્મામાં આનંદ છે તેને લેવા માટે અંદર દોડે છે. કદાચિત્ લગ્ન પણ થઈ જાય, મોટી હોય તો લગ્ન પણ કરે. (પરંતુ જાણે છે કે) નહિ, તેમાં આનંદ નથી. આનંદ લેવા માટે હું લગ્ન નથી કરતી. મારામાં એવો રાગ છે એ દૂર થતો નથી, મારી નબળાઈથી એ દુઃખ આવે છે, એવા દુઃખથી તેમાં જોડાણ થાય છે. સમજાય છે કાંઈ? 'મારું ધન મારી પાસે છે.' જુઓ! 'મલૂકચંદભાઈ'! આ લક્ષ્મીની જરૂર ન રહી. મારા આત્મામાં અનંત જ્ઞાન અને અનંત આનંદ પડ્યા છે, (એવી) મારી લક્ષ્મી મારી પાસે છે.

સમ્યગ્દષ્ટિ આટલું નાનું દેડકુ હો કે હજાર જોજનના મચ્છ હો, સ્વયંભૂરમણ સમુદ્રમાં સમ્યગ્દષ્ટિ હોય છે, હોં! એ માને છે કે, મારી લક્ષ્મી મારી પાસે છે. આહાહા..! મારું ધન, પુણ્ય-પાપના ભાવ થાય છે તેમાં પણ મારું ધન નથી અને પુણ્ય-પાપના ફળ બહારમાં સંયોગ મળે તેમાં પણ હું નથી, મારી લક્ષ્મી તેમાં છે જ નહિ. ઓ..હો...! સમજાણું કાંઈ?

'એ રીતે સમ્યગ્દષ્ટિ ત્યાગી...' જુઓ! એ રીતે સમ્યગ્દષ્ટિ ગૃહસ્થાશ્રમમાં હોય તોપણ 'ત્યાગી શ્રદ્ધા અને જ્ઞાનપરિણતિની અપેક્ષાએ પરમ સંન્યાસી છે,...' શ્રદ્ધા, જ્ઞાનપરિણતિની અપેક્ષાએ, જુઓ! પર્યાય. પોતાનો શુદ્ધ સ્વભાવ, હું આત્મા છું એવી શ્રદ્ધા અને હું જ્ઞાન છું એવી પર્યાયમાં પરિણતિ, એવી અવસ્થાને કારણે આત્મામાં પરનો પરમ ત્યાગી છે. આહાહા..! ઓલા (અજ્ઞાનીને) ખૂંચે કે, નહિ, નહિ. અરે...! સાંભળ તો ખરો, પ્રભુ! જ્યાં ભ્રાંતિ ગઈ અને અનંતાનુબંધીનો અભાવ થયો ત્યાં પરનું સ્વામીપણું ગયું. પોતાના સહજાત્મ સ્વરૂપનો સ્વામી રહ્યો (તો) દૃષ્ટિમાં પરનો ત્યાગી થયો. હેં? સહજાત્મ સ્વરૂપ ચૈતન્યસ્વામી. હું તો સહજાત્મ સ્વરૂપ ચૈતન્ય સ્વામી છું. રાગાદિ મારી ચીજ, એ સ્વ અને હું તેનો સ્વામી (એમ) નથી. સમ્યગ્દર્શનમાં આટલો રાગાદિનો ત્યાગ દૃષ્ટિમાં અને જ્ઞાનની પરિણતિમાં આવી જાય છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ?

બહારનો ત્યાગ કરીને બહારથી સાધુ થઈ જાય પણ અંતરમાં પોતાની શુદ્ધ શ્રદ્ધા, પોતાના પરમાનંદની મૂર્તિની શ્રદ્ધા નથી તો રાગની દયા, દાનની ક્રિયાને પોતાની માને છે. કહે છે કે, તે તો મૂઢ (છે), રાગનો આદર કરે છે તો રાગનો અંશે પણ ત્યાગ નથી. સમજાણું કાંઈ? રાગ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિનો વિકલ્પ ઊઠે છે, (એ) કષાયના મંદ પરિણામ પોતાના સ્વરૂપથી બહાર છે. એ બહારનાને પોતાના માને છે અને તેનાથી લાભ માને છે

તેને અંશે પણ રાગનો ત્યાગ નથી તો બાહ્ય પદાર્થનો અસદ્ભુત વ્યવહારનયથી ત્યાગ કહેવામાં આવે તેવો પણ ત્યાગ ત્યાં નથી. સમજાણું કાંઈ?

'જેમ કોઈ પ્રવીણ પુરુષ...' પ્રવીણ પુરુષ 'પોતાની અંદર થનાર રોગોને ઓળખીને...' પોતાના શરીરમાં અંદરમાં રોગાદિ હોય અને ખ્યાલમાં આવી જાય કે અંદરમાં રોગ છે. અહીંયાં દુઃખે છે કે આમ થાય છે, એમ નથી કહેતા? 'રોગોને ઓળખીને...' કેટલાકને દાક્તરી તપાસ કરી શકે નહિ પણ રોગી તો જાણે કે નહિ કે મને રોગ છે, અંદરમાં દુઃખ છે. હું પણ કંઈ પકડી શકતો પણ અંદર દુઃખ થાય છે, અંદરમાં ઊંડે ઊંડે ઊંડે દુઃખ થાય છે. એમ 'રોગોને ઓળખીને અને તેનાથી પોતાનું અહિત થતું જાણીને તે રોગો પ્રત્યે સંપૂર્ણ ઉદાસીન થઈ જાય...' રોગોથી ઉદાસ થઈ જાય કે રોગનો આદર કરે છે? હેં?

'તેમ સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ વિશિષ્ટ કર્મોના સંયોગથી થનાર રાગાદિભાવ અને શરીરાદિ રોગોને રોગ અને આત્મા માટે હાનિકારક જાણીને...' જુઓ! મિથ્યાદૃષ્ટિ રાગથી લાભ માને છે અને શરીરાદિ બાહ્ય સાધનને પોતામાં સાધન માને છે. સમ્યગ્દૃષ્ટિ પોતામાં રાગ થાય છે તેને દુઃખ રોગ જાણે છે અને રોગના ત્યાગનો ઉપાય કરે છે. રોગ રાખવાનો ઉપાય કરતા નથી. રહેવા દો, રોગ રહેવા દો, એમ કરે છે?

મુમુક્ષુ :- શરીર માટે શું માને છે?

ઉત્તર :- શરીર માટે જડ, પોતાથી ભિન્ન લાકડું છે એમ માને છે. પહેલા આવી ગયું છે (કે) મારો કોઈ સંબંધ નથી, 'ન પુદ્ગલના કોઈ પરમાણુ કે સ્કંધ સાથે છે.' લાકડુ, લાકડુ. જેમ લાકડી છે તેમ શરીર છે. મારા આત્માની ચીજમાં તેનો કોઈ સ્પર્શ નથી. આહાહા..! અજ્ઞાનીને શરીરમાં જરી (કાંઈક થાય તો એમ માને છે કે), અરે...! મને થયું, મારામાં થયું. મને થયું અને મારામાં થયું (એમ માને છે). તારામાં ક્યાં થાય છે? એ તો જડમાં છે. સમજાણું કાંઈ? આ તો 'પરભાવોનો ત્યાગ જ સંન્યાસ' છે, ઇ ચાલે છે ને? 'પરભાવોનો ત્યાગ જ સંન્યાસ' છે. પહેલા એ સ્પષ્ટ કર્યું.

જેમ અજ્ઞાની રોગને રોગ જાણીને રોગનો ત્યાગ કરવાનો ઉપાય કરે છે, તેમ ધર્મી નિરોગ આત્મા... 'આરોગ બોહિ લાભમ્' એમ આવે છે, 'લોગસ્સ'માં આવે છે – 'આરોગ બોહિ લાભમ્' મારું આરોગ્યપણું બોધિ લાભ છે. હું શુદ્ધ ચૈતન્ય રાગ રહિત, શરીર રહિત છું, એવી પોતાના સ્વરૂપની રુચિ-દૃષ્ટિ થાય તેનું નામ 'આરોગ બોહિ લાભમ્' છે. નિરોગતા-બોધિનો લાભ થવો તેનું નામ આરોગ્યતા લાભ છે. અને રાગ મારો છે, શરીર મારું છે તેનાથી મને લાભ થાય (એમ જે માને છે તેને) મોટી ભ્રાંતિનો, સન્નેપાતનો રોગ લાગુ પડ્યો છે.

મુમુક્ષુ :- ત્યાગનું માહાત્મ્ય છે.

ઉત્તર :- ત્યાગનું તો માહાત્મ્ય કહે છે. આ શું કહે છે? એ તો વાત કરે છે. શું

www.vitragvani.com

કહ્યું? અંદરમાં રોગ હોય તો અજ્ઞાની રોગને જાણે છે કે નહિ? રોગને છોડવાનો ઉપાય કરે છે કે નહિ? એમ અંદરમાં રોગ છે, એ મારો છે અને હું તેનો છું, એમ રોગને છોડવાનો ઉપાય કરે કે તેને રાખવાનો ઉપાય કરે? છોડવાનો. રાગને છોડવાનો ઇલાજ કરે, રાખવાનો ઇલાજ ન કરે. કહો, સમજાણું કાંઈ?

'તેમના પ્રત્યે પૂર્ણ વૈરાગી થઈ જાય છે.' લ્યો! આહાહા..! રોગના ઢગલા શરીરમાં હોય તો ખુશ થાય છે? શરીરમાં સોળ રોગ, લ્યો! સોળ રોગ. સમજાય છે કાંઈ? નારકીને સોળ રોગ એકસાથે (હોય). સમ્યગ્દર્શન છે (તો) જાણે છે કે મને રોગ જ નથી. એ શરીરમાં છે, મારામાં નથી. અજ્ઞાની જાણે છે કે, રોગ મને થયો, મારામાં થયો. અજ્ઞાની હોય તોપણ રોગ રાખવાનો ઉપાય કરે છે? સમજાણું કાંઈ? એમ ધર્મીમાં પુણ્ય-પાપના ભાવ થાય છે તે રોગ છે. ગૂમડું છે, ગૂમડું. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એને (–પુણ્યને) તો આમ ગળે વળગે છે. પુણ્યનો ભાવ, હોં! ગળે વળગ્યો છે. પુણ્ય ક્યાં હતું તારે? સાંભળને. ઓહોહો...! પવિત્રતા, ભગવાનઆત્મા એકલો પવિત્રતાનો પિંડ પ્રભુ, તેની દૃષ્ટિનો (જેને) અભાવ (છે), તેને પુણ્ય-પાપનો આદર કરવાનો ભાવ છે, જ્ઞાનીને નથી. સમજાય છે કાંઈ?

'રાગાદિભાવ અને શરીરાદિ રોગોને રોગ અને આત્મા માટે હાનિકારક જાણીને તેમના પ્રત્યે પૂર્ણ વૈરાગી થઈ જાય છે.' તેની સારસંભાળ કરું તો મને ઠીક (થાય), એમ માનતા નથી. વિકલ્પ આવે છે પણ એ વિકલ્પ પણ નિરર્થક છે. મારા શરીરની વ્યવસ્થા એ વિકલ્પથી થાય છે એમ છે નહિ. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? 'હવે રોગ મટાડવાનો ઉદ્યમ કરવો એ જ રોગી માટે બાકી રહે છે.' જેને રોગ જાણ્યો તેનું નિવારણ કરવાની ભાવના (બાકી) રહી.

'તેથી પ્રવીણ રોગી ખૂબ ભાવપૂર્વક પ્રવીણ વૈદ્ય દ્વારા બતાવવામાં આવેલી...' જુઓ! બેય લીધું છે. એક તો પ્રવીણ રોગી, એને ખબર છે કે આ રોગ છે. ભાન વિનાના મૂઢ હોય એને ખબર પણ ન હોય કે, આ રોગ છે કે નહિ. પ્રવીણ રોગી અને 'ખૂબ ભાવપૂર્વક પ્રવીણ વૈદ્ય દ્વારા...' જ્ઞાની દ્વારા 'બતાવવામાં આવેલી ઔષધિ...' જો આ તારી ચીજમાં રાગાદિ પુણ્યાદિ થાય છે એ તને રોગ છે. સમજાણું કાંઈ? 'ઔષધિનું સેવન કરીને ધીરે ધીરે નીરોગી થઈ જાય છે.'

'તેવી જ રીતે સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ ચારિત્ર મોહનીયના વિકારો દૂર કરવા માટે...' ચારિત્રમોહના નિમિત્તે પોતામાં રાગનો રોગ થાય છે. રાગનો રોગ, શુભરાગનો રોગ, અશુભરાગનો રોગ. આહાહા..! ધર્મીની દૃષ્ટિ ક્યાં છે અને ક્યાંથી ઊઠી ગઈ છે (તે બતાવે છે). વિકાર ઉપરથી દૃષ્ટિ ઊઠી ગઈ છે. વિકાર મારા ચૈતન્યમાં છે જ નહિ. વિકારને રોગ જાણીને તેને છોડવાનો, ટાળવાનો ઉપાય કરે છે. કે રાખવાનો (કરે છે)? આ (અજ્ઞાની) તો કહે, શુભરાગ રાખો, શુભરાગથી ધર્મ થશે. અહીં તો કહે છે, શુભરાગ આવે છે (તો

Shree Kundkund-Kahan Parmarthik Trust, Mumbai.

તેને) રોગ સમાન જાણીને ધર્મી તેને છોડવાનો ઉપાય કરે છે. કહો, આ તો સાદી વાત છે, સમજાય છે કે નહિ? ભાઈ! સરળ વાત છે.

શરીરમાં રોગ થાય તો રોગ રાખવાની ઇચ્છા છે? દવાના બાટલા ભરી રાખો. દવા ભરી રાખો, ભાઈ! ઘણી દવા રાખો, આપણે રોગ રાખવો છે અને રોગ ઉપરની દવા પણ રાખો. અરે...! હાલ.. હાલ...! ભાઈસાહેબ! રોગ આજે જ મટી જાય તો દવા-બવા કોણ કરે? એ તો રોગ જાણે છે.

એમ ધર્મી, ધર્મ તેને કહેવાય કે પોતાના આત્મામાં ધર્મીએ અતીન્દ્રિય આનંદ માન્યો છે અને રાગ પુણ્ય, દયા, દાન, વ્રતનો ભાવ આવે છે તેને ધર્મી રોગ જાણે છે. આહાહા..! અરે..! ભગવાન! અને રોગને ટાળવાનો ઉપાય કરે છે અને ટાળવાનો ઉપાય પણ (એ કે) પોતાના સ્વરૂપમાં એકાગ્રતા (કરવી) તે ટાળવાનો ઉપાય છે. સમજાય છે કાંઈ? બીજો કોઈ ઉપાય નથી.

મુમુક્ષુ :- એનું નામ ત્યાગ બહારનો...

ઉત્તર :- પછી સ્થિરતા થાય છે તો ક્રમે ક્રમે રાગ ઘટી જાય છે, એટલો નિમિત્તનો સંયોગ છૂટી જાય છે. બસ! એ ત્યાગ (થયો). બહારનો ત્યાગ શું? બહારની ચીજ શું (અંદર) ઘૂસી ગઈ છે તો ત્યાગ કરવો છે? રાગ-દ્વેષનો વિકાર પોતાની પર્યાયમાં છે તેને પોતાના માને છે તેને છોડી દે. પોતાનું (સ્વરૂપ) આનંદકંદ શુદ્ધ ચૈતન્ય છે તેની દૃષ્ટિ કર તો દૃષ્ટિ અને જ્ઞાનની પરિણતિમાં રાગનો ત્યાગ થઈ જશે. પછી જેટલી સ્વરૂપમાં સ્થિરતા થશે તેટલી રાગ, અસ્થિરતા ઘટી જશે, એટલું સંયોગ નિમિત્ત ઉપરથી તારું લક્ષ છૂટી જશે. જ્યાં કરવાનું છે ત્યાં કર ને, જ્યાં નથી કરવાનું ત્યાં કરવા જાય છે. છોડો બહારની ચીજ. ઓલા કહે, બહારની ચીજ છૂટે તો રાગ છૂટે, એમ કહે છે, લ્યો!

મુમુક્ષુ :- શાસ્ત્રમાં આવે છે.

ઉત્તર :- આવે છે એનો અર્થ શું? પરનું લક્ષ છોડી દે, બીજું છે શું? અહીંયાં આત્મામાં લક્ષ કર. ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર પડ્યો છે. ચૈતન્યમૂર્તિ, અતીન્દ્રિય આનંદ કાઢ, અનંત.. અનંત.. અનંત.. અનંત.. અનંત કાઢીશ તોપણ ત્યાં ખૂટશે નહિ. આહાહા..! એટલી અતીન્દ્રિય આનંદની ખાણ આત્મા છે.

જેમ આ જ્ઞાન, જ્ઞાનમય છે, આ આત્મા જેમ જ્ઞાન જ્ઞાનમય છે તેમ એ અતીન્દ્રિય આનંદમય છે. પુણ્ય-પાપ રાગમય આત્મા છે જ નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? 'પ્રવીણભાઈ'! જુઓ, અહીં પ્રવીણ રોગી અને પ્રવીણ (વૈદ્ય) બેય લીધા છે. બેય (પ્રવીણ હોવા) જોઈએ. ઓલા રોગીને ભાન હોવું જોઈએ કે ક્યો રોગ છે? કાંઈકનું કાંઈક બતાવે તો ઓલો બધા રોગ ક્યાં પકડી શકે? ઘણા તપાસ કરાવે કે, અમને અહીં દુઃખે છે. આ બેન, નહિ? 'જગજીવનભાઈ'ની દીકરીએ ઘણાને બતાવ્યું પણ કોઈ પકડી શક્યું નહિ. મને અંદર રોગ

www.vitragvani.com

(છે), મને બહુ દુઃખ થાય છે. ક્યાં ગયા 'જગજીવનભાઈ'? એમની દીકરી પરમ દિ' ગ્યાસતેલ છાંટીને બળી. કોઈએ પરખ્યું નહિ કે રોગ શું છે? .... લગાવી દીધી, જેવી લગાવી એવી ફ..ટ..! ભગવાન... ભગવાન... બીજી કોઈ વાત નહિ. અરિહંત.. અરિહંત.. અરિહંત.. ણમો અરિહંતાણં.. બળી, બળીને અહીં શરીર સળગે છે. ભડકો... ભડકો... ઇ જાતના ભાવ (આવ્યા). થઈ રહ્યું... પછી વિચાર ફેરવ્યા. એ તો પરિણામની વિચિત્રતા છે. રોગ ન પરખી શક્યા. લ્યો! 'મુંબઈ' બતાવ્યું, બીજે બતાવ્યું. અનુમાન કરે, આ બધા ડૉક્ટર અનુમાન કરે. પ્રયોગ કરે, કરતા કરતા એકાદ-બેનું ખ્યાલમાં તો બીજાને પણ લગાવી દે, તમારે પણ આમ લાગે છે.

મુમુક્ષુ :– લોહી તપાસે છે...

ઉત્તર :– લોહી તપાસે તોપણ કેટલો ફેર પડે? આ કહે છે, લોહી તપાસે છે. આ તપાસ ને, કહે છે. તારા આત્મામાં તારું લોહી–કેટલી તાકાત છે. તારામાં અનંત બળ છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! પેશાબ તપાસે. પેશાબ શું તપાસે? પેશાબ રાગ છે. સમજાણું કાંઈ? તપાસે (કે), રાગ વિકાર દુઃખરૂપ છે. ચાહે તો શુભ હો કે ચાહે તો અશુભ હો, બન્ને રાગ રોગ છે. એમ સમ્યગ્દષ્ટિને પોતાની નાડ પકડીને નિરોગતા કેમ કરવી તેની તેને ખબર પડે છે. સમજાણું કાંઈ?

'વિકારો દૂર કરવા માટે પૂર્ણ રીતે કટિબદ્ધ થઈ જાય છે. તેણે શ્રીગુરુ પરમવૈદ્ય પાસેથી એ પણ જાણ્યું છે કે ભાવકર્મના રોગ મટાડવા માટે સત્તામાં રહેલા કર્મોનો નાશ કરવા માટે...' એમ બન્ને લીધું છે–પુણ્ય-પાપનો ભાવ અને જડ કર્મ. 'નવીન રોગના કારણથી બચવા માટે શુદ્ધાત્માનુભવ જ એક પરમ ઔષધ છે.' 'શ્રીમદ્દે' કહ્યું ને, 'આત્મભ્રાંતિ સમ રોગ નહિ, આત્મભ્રાંતિ સમ રોગ નહિ, સદ્ગુરુ વૈદ્ય સુજાણ; ગુરુ આજ્ઞા સમ પથ્ય નહિ, ઔષધ વિચાર ધ્યાન.' વિચાર અને ધ્યાન ઔષધ (છે). 'આત્મભ્રાંતિ સમ રોગ નહિ, સદ્ગુરુ વૈદ્ય સુજાણ; ગુરુ આજ્ઞા સમ પથ્ય નહિ, ઔષધ વિચાર ધ્યાન.' ભગવાનઆત્મા પૂર્ણાનંદ અતીન્દ્રિય આનંદ અને અતીન્દ્રિય જ્ઞાનનો રસકંદ પ્રભુ, તેમાં રાગાદિ વિકલ્પ મારા છે, એવી ભ્રાંતિ–મિથ્યા ભ્રાંતિ જેવો જગતમાં બીજો કોઈ મોટો રોગ નથી, મોટો રોગ છે. ગુરુ તેના વૈદ્ય– સુજાણ વૈદ્ય છે. ભાઈ! આ તારો રોગ છે. કહ્યું ને? રાગ તારો રોગ છે. તું લાભદાયક માને છો એ તારી ખોટી બુદ્ધિ છે. અમારા પ્રત્યે પણ તું રાગ કરે છે એ રાગ રોગ છે, એમ કહે છે. ઓહોહો..! સમજાય છે કાંઈ?

'ભાવકર્મના રોગ મટાડવા માટે અને સત્તામાં રહેલા કર્મો...' એટલે નિમિત્તરૂપ. 'નવીન રોગના કારણથી બચવા માટે શુદ્ધાત્માનુભવ જ એક પરમ ઔષધ છે.' 'અનુભવ રત્ન ચિંતામણિ, અનુભવ હૈ રસકૂપ, અનુભવ મારગ મોક્ષનો, અનુભવ મોક્ષ સ્વરૂપ.' ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય શાંતરસનો ચૈતન્ય રત્નાકર ઉપર દષ્ટિ કરીને અંદર આત્માનો અનુભવ કરવો એ જ એક રોગ મટાડવાનો ઉપાય છે. સમજાણું કાંઈ? કોઈ ક્રિયાકાંડ કરવા

www.vitragvani.com

એ રોગ (મટાડવાનો ઉપાય નથી). ક્રિયાકાંડનો રાગ છે તે પોતે જ રોગ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? 'શુદ્ધાત્માનુભવ જ એક...' જોયું? શુદ્ધાત્મા છે ને? વિકાર તો અશુદ્ધ છે.

'આ સમ્યગ્દષ્ટિ સમય કાઢીને સ્વાનુભવ કરતો રહે છે.' જુઓ! ધર્મી જીવ ગમે તેટલા વેપાર-ધંધામાં પડ્યા હોય તેમાંથી સમય કાઢીને પોતાના આત્માનો સ્પર્શ કરી લે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? સમય કાઢીને પોતાના આત્મામાં અંદર નજર કરીને અનુભવ કરી લે છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- આજકાલતો સમય કાઢવાનો વખત જ નથી મળતો.

ઉત્તર :- સદા સમય જ છે. શું વખત લે? સદા સમય જ છે. સમય કાઢે નહીં તો એમાં શું કરવું? આત્મા નિવૃત્ત જ છે. રાગથી અને પરથી સદા નિવૃત્ત જ છે અને નિવૃત્ત છે તેને પ્રવૃત્તિવાળો માનવો તે જ દૃષ્ટિમાં ભ્રમ છે. આહાહા..! કહો, સમજાણું કાંઈ?

'કષાયના અનુભાગને સૂકવતા રહે છે.' એ તો સૂકાઈ જાય, ઠીક. સ્થિરતા કરતાં કરતાં એટલો આનંદ આવી જાય કે, 'આત્મરસમાં જાણે કે ઉન્મત્ત થઈ જાય ત્યારે બાહ્ય સકલ ત્યાગ કરીને સંન્યાસી અથવા નિર્ગ્રંથ થઈ જાય છે.' લ્યો! અંતર આનંદમાં, ધર્મી જીવ ગૃહસ્થાશ્રમમાં હોય તોપણ રાગ, વિકલ્પ, બાહ્ય સંયોગ આદિનું સ્વામીપણું નથી એ અપેક્ષાએ તેનો ત્યાગી જ છે પણ હજી અસ્થિરતાનો રાગ છે તો તેને રોગ જાણે છે, તો સમય કાઢીને રાગથી રહિત પોતાનું સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્ય છે તેનો અંતરમાં સ્પર્શ કરીને વેદન કરી લે છે, આત્માનો સ્પર્શ કરીને અનુભવ કરી લે છે. એટલી સંવર અને નિર્જરા, શુદ્ધિની વૃદ્ધિ થાય છે. સમજાણું કાંઈ? કાયમની જેટલી શુદ્ધિ છે તેટલા સંવર, નિર્જરા તો છે જ પણ અંતરનો અનુભવ કરે તો વિશેષ શુદ્ધિ થાય છે અને વિશેષ આનંદ આવતાં આવતાં બહારની આસક્તિમાં કાંઈ રુચે નહિ, ધંધા-પાણીમાં ક્યાંય વૃત્તિને રુચે નહિ. (તેથી) અંતરનો આનંદનો લેવા માટે બહારનો ત્યાગી થઈ જાય છે. અંતરનો વિશેષ આનંદ લેવા માટે બહારનો ત્યાગી થઈ જાય છે. ક્યાંય ગોઠે નહિ, ક્યાંય રુચે નહિ. રુચે નહિ એટલે શ્રદ્ધાની વાત નથી, અસ્થિરતા(માં રુચે નહિ). ક્યાંય ચેન પડે નહિ. વેપારમાં, ધંધામાં, પુત્રમાં, સ્ત્રી બધાની વચ્ચે બેઠો હોય પણ ક્યાંય ચેન ન પડે. ત્યારે એને એમ થાય છે કે, હું તો આત્માનો વિશેષ અનુભવ કરવા માટે બધાથી જુદો થઈ જાઉં છું. તેનું નામ મુનિપણું કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? છે ને?

'આત્મતત્ત્વનો સ્વાદ લીધા કરે અને બહાર જવાનો કોઈ પ્રપંચ રુચે નહિ.' બહાર જવાનો એટલે બહાર વેપાર-ધંધામાં. 'આત્મરસમાં જાણે કે ઉન્મત્ત થઈ જાય ત્યારે બાહ્ય સકલ ત્યાગ કરીને સંન્યાસી અથવા નિર્ગ્રંથ...' દિગંબર મુનિ. આહાહા..! જ્યાં બેઠા ત્યાં વન, જ્યાં જાય ત્યાં જંગલ. આહાહા..! તમે કેમ છો ને એ બધા વિકલ્પ છૂટી ગયા. સમજાણું કાંઈ? પોતાના આત્માનો અનુભવ કરવામાં પ્રયત્ન ઉગ્ર થઈ ગયો ત્યાં એ બહારનો ત્યાગ

www.vitragvani.com

સહજ થઈ જાય છે. (અજ્ઞાનીને) અંતરનો અનુભવ અને દૃષ્ટિનું તો ભાન નથી અને બહારનો ત્યાગ કરે એ ત્યાગ જ નથી. સમજાણું કાંઈ? ક્યાંય રુચે નહિ. સમજાણું કાંઈ?

હડકાયુ કૂતરુ કરડ્યું હોય ને? હડકાયુ સમજ્યા? શું કહે છે? ગાંડો કૂતરો. ગાંડો કૂતરો કરડે પછી ક્યાંય રુચે નહિ. નહિ પાણી, નહિ પવન, નહિ ખોરાક. પવન ન રુચે, હોં! એક બ્રાહ્મણની દીકરી હતી. એને સોંપી ગયા હતા. પછી છેલ્લે બાર વર્ષ સુધી હડકવા. કાકા! મને ક્યાંય (ચેન નથી પડતું). પછી છેલ્લે ૪૮ કલાક પાણી નહિ, આહાર નહિ, પવન નહિ, કાંઈ રુચે નહિ. અંદરમાં હડકવા લાગ્યો. નજીક આવવા ન દે. એક બાઈને તો મેં જોઈ છે. વૃદ્ધ હતી, વૃદ્ધ. (એ કહે), મારે દર્શન કરવા છે. છેટે ઊભી રહી. (પછી કહે), મને અંદરથી હડકવા આવે તો આમ બટકું ભરવાનું મન થઈ જાય છે. 'રાણપુર'. આ છોડી તો બિચારી નાની (હતી). ૪૮ કલાક ન ગોઠે પવન, ન ગોઠે પાણી. પાણી નજરે ન પડવું જોઈએ. પાણી પડે તો પીડા (થાય). પાણી નજરે પડે ને પીડા (થાય). હડકાયું હોય ને, ગાંડુ કૂતરુ. એમ ક્યાંય રુચિ જામે નહિ.

એમ ધર્મીને સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રની એવી લગની લાગી હોય કે ક્યાંય રુચે નહિ, ક્યાંય મન ઠરે નહિ. સમજાણું કાંઈ? વેપાર, ધંધો, બોલવું, ચાલવું, આબરૂ, કીર્તિ ક્યાંય મન ઠરે નહિ. પોતાના આનંદની રુચિમાં ગરકાવ હોવાને કારણે બહારનો ત્યાગ કરીને વિશેષ અનુભવ કરે છે. તેનું નામ નિર્ગ્રંથ દશા કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

ઇ છોડી બિચારી કહેતી હતી, કાકા! મને ક્યાંય (ચેન નથી પડતું). પંખો નાખે (તોપણ ગમે નહિ). અંદર પીડા.. પીડા.. પીડા.. પીડા. એક ગાયને અમે જોઈ હતી, અહીં એક ગાય હતી. 'હીરાભાઈ'ના મકાનમાંથી (જોઈ હતી). મોટી ગાય, હડકવા લાગ્યો. બે દિ' આમ ફર્યા ફર, ફર્યા ફર કરે. બે દિવસ સુધી પાણી નહિ, આહાર નહિ, ગોઠે નહિ. શરીર મોટું લઠ્ઠ. એ અંતે હેઠે પડી. તરફડે.. તરફડે.. તરફડે... કાગડા માંસ ખાય, ફોલે. ચાર-છ કલાક એમ રહી, તરફડે.. તરફડે.. તરફડે.. (ત્યાં) એક પોલીસ નીકળ્યો, કીધું, જુઓ! કંઈ છે કે નહિ? શું છે આ? કંઈ કર્મ, કંઈ પાપ, એના ફળ એવું કાંઈ છે કે નહિ? આમાં આત્મા છે, જુઓને! અંદર આત્મા છે. એ અત્યારે આ શરીરની સ્થિતિથી તરફડે છે. ગાયનું શરીર મોટું લઠ્ઠ જેવું, એમાં હડકવા થઈ ગયો. પછાડે, પગ પછાડે, પૂછડું પછાડે, પગ પછાડે, અંદર રહ્યું ન જાય. ૪૮ કલાક (પછી મરી ગઈ).

એમ ધર્મી જીવને બહારમાં ક્યાંય ચેન ન પડે. પોતાના આત્માના અતીન્દ્રિય આનંદની પ્રીતિ અને રુચિ થઈ ગઈ ત્યારથી રાગનો ત્યાગ છે, પણ રાગને રોગ જાણીને ત્યાગ કરવાના અભિલાષી છે, છોડવાના અભિલાષી છે. આહાહા..! અતીન્દ્રિય અમૃતનો સ્વાદ, અતીન્દ્રિય અમૃતનો ઉગ્ર સ્વાદ લેવાની અભિલાષા કેમ ન થાય? કહે છે કે, બધું છૂટી જાય છે.

www.vitragvani.com

'શ્રદ્ધા અને જ્ઞાનની અપેક્ષાએ તો અવિરત સમ્યક્ત્વના ચોથા ગુણસ્થાનમાં જ તે સંન્યાસી થઈ ગયા છે,...' લ્યો! સમજાણું? 'હવે છઠ્ઠા સાતમા ગુણસ્થાનમાં રહીને ચારિત્રની અપેક્ષાએ પણ સંન્યાસી થઈ ગયા છે,...' લ્યો! બે પ્રકારના સંન્યાસી કહ્યા. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! મારા આત્મા સિવાય મને કોઈ પદાર્થ રુચતો નથી. શુભભાવ પણ સમકિતીને રુચતો નથી. આહાહા..! અને શુભભાવ રુચે તો મિથ્યાદૃષ્ટિ મૂઢ છે, પોતાના અતીન્દ્રિય આનંદનો અનાદર કરે છે. સમજાણું કાંઈ? ધર્મી એવી ચીજ છે, એનું ફળ પણ મહા અમૃતફળ છે. અમર, અમરફળ!

અમરફળ 'પીંગળા'ને નહોતું? એ તો ખોટું અમરફળ હતું. આવે છે ને, 'પીંગળા'ને? રાજાને કોઈકે આપ્યું, રાજાએ 'પીંગળા'ને આપ્યું, 'પીંગળા'એ અશ્વપાળને (આપ્યું), અશ્વપાળે કોઈ બાઈને (આપ્યું), ઇ બાઈ પાસેથી પાછું રાજા પાસે આવ્યું. (રાજાને થયું), અરે..! આ ફળ ક્યાંથી (આવ્યું)? અરે...! આ ફળ (તારી પાસે) ક્યાંથી (આવ્યું)? (બાઈ કહે છે), અન્નદાતા! એક અશ્વપાળ છે એ મારી પાસે આવે છે, તેણે મને આપ્યું. અશ્વપાળ પાસે ક્યાંથી આવ્યું? બોલાવો અશ્વપાળને! ક્યાંથી (આવ્યું) આ ફળ? (અશ્વપાળ કહે છે), મહારાજા! આ 'પીંગળા' રાણી પાસેથી આવ્યું છે. અરે..! 'પીંગળા'! આ શું? 'દેખા નહીં કુછ સાર જગતમેં દેખા નહિ કુછ સાર, પ્યારી મારી પીંગળા નારી, દેખ્યા નહીં કુછ સાર.' છોડીને ચાલ્યો ગયો. આહાહા..! ૯૨ લાખ માળવાનો અધિપતિ ચાલી નીકળ્યો. આ સંસાર! ગુપ્ત રીતે મારું આ ફળ વેશ્યા પાસે કોઈ આવ્યું હશે તો થયું કે, અન્નદાતાને આપો. વેશ્યા અશ્વપાળની સાથે ચાલતી હશે, અશ્વપાળને 'પીંગળા'એ આપ્યું. એમ ચાલતા ચાલતા (ચાલ્યું). આહાહા..! એમ સમ્યગ્દૃષ્ટિને અંતરમાંથી આખી વાત ઊડી જાય. સમજાય છે?

સમ્યગ્દૃષ્ટિને અંતરમાં જ વૈરાગ્ય છે. જ્ઞાન, વૈરાગ્ય શક્તિ આવે છે ને? ભાઈ! 'નિર્જરા અધિકાર'માં નથી આવતું? જ્ઞાન, વૈરાગ્ય ચોથા ગુણસ્થાનથી છે. ઓલા કહે, નહિ. એ તો સાતમે હોય. સાંભળને, ભગવાન! અરે..! તને તારા માહાત્મ્યની ખબર નથી, પ્રભુ! આહાહા..! અતીન્દ્રિય અનાકુળ આનંદ, તે પણ પરિપૂર્ણ આનંદ, તે પણ અનંત.. અનંત.. આનંદ પર્યાયમાં પ્રગટ થાય તોપણ ખૂટે નહિ, એવો આનંદ! એવો સમુદ્ર બીજે ક્યાં છે? એવો ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય અતીન્દ્રિય આનંદના રસનો સમુદ્ર જ્યાં દૃષ્ટિમાં આવ્યો (ત્યાં) રાગનો ત્યાગ થઈ ગયો. રાગનો રોગ (છે). અરે...! મારું અમૃત લૂંટાય છે, મારો અમૃતનો સ્વાદ લૂંટાય છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એ અપેક્ષાએ સમ્યગ્દૃષ્ટિ અમૃતના આનંદના સ્વાદની અભિલાષામાં રાગની ભાવના છૂટી જાય છે એ અપેક્ષાએ ત્યાગી છે. શ્રદ્ધા અને સમ્યગ્જ્ઞાનની અવસ્થાની અપેક્ષાએ.

મુનિ 'નિર્ગ્રંથપદમાં રહીને દિવસરાત સ્વાનુભવનો અભ્યાસ કરે છે.' એ અંતરમાં રાગનો પણ અભાવ થઈ ગયો. મુનિ થયા... મુનિ કોને કહીએ...! આહાહા..! જે અંદરમાં ઉગ્ર

www.vitragvani.com

અતીન્દ્રિય આનંદ લેવા માટે ઝપટ મારે છે. આહાહા..! નાના બાળકને તરબૂચની મીઠાશ હોય ને? તરબૂચ... તરબૂચ. શું કહે છે? ખરબૂજા. આમ અધ મણ, અધ મણના લાલચોળ. છરી મારીને કાઢે છે ને! નાનું બાળક હોય એને કહે, લે આ, દે ભાઈને. ઇ દેવાનું ન સમજે, ઇ એને પાધરું બટકું ભરવા મંડે. સમજાય છે? અમારે આવે છે ને! નાના છોકરા વ્હોરવામાં આવે છે ને! એને કહે કે, પાપડ દે. તો ઇ પાપડ લઈને ખાવા મંડે. એની મા કહે કે, દે. તો ઇ પાધરો પાપડ (ખાવા મંડે). એમ ઓલા કહે, આ ભાઈને દે, તને પછી આપીશ, હોં! દે, મોટા ભાઈને દે. 'મોટા ભાઈને દે' ઇ ન સાંભળે. લાલચોળ દેખીને પાધરો ચૂસવા મંડે. આહાહા..!

એમ ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનું (બિંબ છે). લાલચોળ તરબૂચની મીઠાશ એ તો જડની મીઠાશ છે. આ તો ચૈતન્યની મીઠાશ છે. એકાગ્રતાની છરી (ચલાવી) જેટલી એકાગ્રતા કરે એટલો આનંદ ઝરે. સમજાણું કાંઈ? એવો પરમાત્મા મારી પાસે છે. હું જ આત્મા પરમાત્મા છું. આહાહા..!

'નિર્ગ્રંથપદમાં રહીને દિવસરાત સ્વાનુભવનો અભ્યાસ કરે છે.' લ્યો! નિર્ગ્રંથપદમાં આ અભ્યાસ છે. લેવું, દેવું, પુસ્તક બનાવવા, ફલાણું ફલાણું કરવું એ એનો અભ્યાસ જ નથી. સાંભળને! આટલાને સમજાવ્યા ને આટલા દેશમાં બતાવ્યું ને આટલા રાજાને સમજાવ્યા અને આટલા પુસ્તક બનાવ્યા. અરે...! ઇ તારું કર્તવ્ય છે? સાંભળ તો ખરો. 'પ્રભુદાસભાઈ'! અહીં તો ભગવાનઆત્મા, પોતાના નિજ સ્વરૂપની સંપદાની દૃષ્ટિનો અનુભવ થયો તો રાગ થવા છતાં તેનું સ્વામીપણું નથી, એટલો ત્યાગ (છે) અને સ્વરૂપમાં સ્થિરતા કરવા નિર્ગ્રંથપદમાં આવી જાય તો બાહ્યમાં દિગંબર (દશા અને) અંદરમાં ત્રણ કષાયના અભાવપૂર્વકનો આનંદ. સ્વાનુભવના આનંદની ઉગ્રતા વેદવા માટે જ મુનિ થાય છે. આહાહા..! દુનિયાને સમજાવવા માટે, બોધ દેવા માટે, ઉપદેશ દેવા માટે મુનિ નથી થતા. કહો, 'જ્ઞાનચંદજી'! શું કહે છે? જુઓ! સ્વાનુભવનો દિવસરાત અભ્યાસ કરવા માટે મુનિ થાય છે. આહાહા..!

પોતાનો ભગવાનઆત્મા,... એવો અભ્યાસ પ્રભુ આત્મા.. આત્મા.. આત્મા.. અમૃતનો મહાસાગર, એમાં જેટલી એકાગ્રતા થાય તેટલા આનંદના ઝરણા (ઝરે), ડુંગરામાંથી જેમ પાણી ઝરે તેમ આનંદ ઝરે. એ વિશેષ આનંદ ઝરે તેના અનુભવ માટે મુનિપણું લે છે. ઓહોહો..! કંઈ બોલવા કે લેવા માટે કે વાંચવા માટે કે સાંભળવા માટે (મુનિપણું લે છે) એ કારણ છે જ નહિ, એમ કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

'જો તદ્ભવ મોક્ષગામી હોય છે તો ક્ષાયિક શ્રેણીએ ચઢીને શીઘ્ર જ ચાર ઘાતિકર્મોનો ક્ષય કરીને કેવળજ્ઞાની થઈ જાય છે.' સમજાણું? (પછી) 'સમયસાર'નો દાખલો આપ્યો છે. 'सन्यस्त' શબ્દ પડ્યો છે ને? 'મોક્ષની ચાહ રાખનાર મહાત્માએ સર્વ ક્રિયાકાંડ અને મન, વચન, કાયાની ક્રિયાનું મમત્વ ત્યાગી દેવું યોગ્ય છે.' મમત્વ ત્યાગી દેવું. મન-વચન-કાયાની

www.vitragvani.com

જડની ક્રિયાનું મમત્વ છોડી દે. દયા, દાનના વિકલ્પની મમતા છોડી દે, એ મારા નહિ.

'જ્યાં આત્માના નિજ સ્વભાવ સિવાય સર્વનો ત્યાગ હોય ત્યાં પુણ્ય અને પાપના ત્યાગની શી વાત? એ બન્નેનો ત્યાગ છે જ.' અહો! જ્યાં અંતરમાં દૃષ્ટિમાં પણ પુણ્ય-પાપનો ત્યાગ થઈ ગયો પછી ચારિત્રપદમાં પુણ્ય-પાપની અસ્થિરતાનો ત્યાગ થઈ ગયો. અંતરમાં જેટલી વીતરાગતા પ્રગટે તેટલો ધર્મ છે. નિર્ગ્રંથપદમાં વીતરાગતાની ઘણી વૃદ્ધિ થાય છે.

'એ બન્નેનો ત્યાગ છે જ.' જુઓ! ધર્માત્મા મુનિ સંતને (અને) સમ્યગ્દૃષ્ટિને પણ સમ્યગ્દર્શનમાં પણ પુણ્ય-પાપ ભાવનો દૃષ્ટિ અને જ્ઞાનની અપેક્ષાએ ત્યાગ છે, મુનિને અસ્થિરતાની અપેક્ષાએ ત્યાગ (છે). અસ્થિરતાનો પણ ત્યાગ થઈ ગયો અને આત્મામાં લીનતા થઈ ગઈ, તેનું નામ સંન્યાસ છે.

'સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રમાં આદિ સ્વભાવમાં રહેવું તે જ મોક્ષનો માર્ગ છે.' લ્યો! પોતાના શુદ્ધ સ્વભાવમાં રહેવું તે મોક્ષમાર્ગ છે. 'જે આ માર્ગમાં રહે છે તેની પાસે કર્મ રહિત ભાવથી પ્રાપ્ત અને આત્મિક રસથી પૂર્ણ એવું કેવળજ્ઞાન સ્વયં દોડતું આવે છે.' લ્યો! 'ज्ञानं स्वयं धावति' ભગવાનઆત્મા પોતાના અતીન્દ્રિય આનંદનો સ્વાદ લેવાનો ઉગ્ર પ્રયત્ન કરે છે તો અલ્પકાળમાં કેવળજ્ઞાન દોડતું આવે છે. કેવળજ્ઞાનને બોલાવે છે કે, લાવો કેવળજ્ઞાન, લાવો! અનુભવની ઉગ્રતા કેવળજ્ઞાનને બોલાવે છે. કેવળજ્ઞાન અલ્પકાળમાં આવી જાય છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ત્રણે બોલ આવી ગયા. સમ્યગ્દર્શન પછી મુનિપણું પછી કેવળજ્ઞાન. સમજાણું કાંઈ?

રત્નત્રય ધર્મ જ ઉત્તમ તીર્થ છે.

रयणत्तय-संजुत्त जिउ, उत्तिमु तित्थु पवित्तु।
मोक्खहँ कारण जोइया, अण्णु ण तंतु ण मंतु।।८३।।

રત્નત્રયયુત જીવ જે, ઉત્તમ તીર્થ પવિત્ર;
હે યોગી! શિવહેતુ એ, અન્ય ન તંત્ર ન મંત્ર. ૮૩.

અન્વયાર્થ :– (जोइया) હે યોગી! (रयणत्तय संजुत्त जिउ उत्तिमु पवित्तु तित्थु) રત્નત્રય સહિત જીવ ઉત્તમ અને પવિત્ર તીર્થ છે. (मोक्खहं कारण) એ જ મોક્ષનો ઉપાય છે. (अण्णु तंतु ण मंतुण) બીજા કોઈ તંત્ર કે મંત્ર નથી.

---

૮૩. 'રત્નત્રય ધર્મ જ ઉત્તમ તીર્થ છે.' લ્યો, આ ઉત્તમ તીર્થ! 'સમેદશીખર' ને 'શેત્રુંજય' ને 'ગિરનાર' એ તો શુભભાવ હો, અશુભથી બચવા એ શુભભાવ આવે છે ત્યારે એ તીર્થ કહેવામાં આવે છે. નિમિત્ત. ઉત્તમ તીર્થ તો પોતાનો ભગવાનઆત્માનું સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર (છે).

रयणत्तय-संजुत्त जिउ, उत्तिमु तित्थु पवित्तु।
मोक्खहँ कारण जोइया, अण्णु ण तंतु ण मंतु।।८३।।

ઓહોહો..! 'યોગીન્દ્રદેવ' છઠ્ઠી શતાબ્દીમાં થયા છે, મેં કાલે જોયું હતું. તેરસો વર્ષ પહેલા થઈ ગયા. 'યોગીન્દ્રદેવ' દિગંબર સંત મુનિ વનવાસી નિર્ગ્રંથપદમાં રહેનારા, મહા દિગંબર, એક વસ્ત્રનો તાણો નહિ, પાત્રનો કટકો નહિ. એક પાણીનું કમંડળ અને એક મોરપીંછી. કોઈ પુસ્તક જ્ઞાનનું ઉપકરણ હો તો હો, ન હો તો ન હો. બસ! એવા મુનિ લગભગ તેરસો વર્ષ પહેલા (થઈ ગયા) એ કહે છે, જુઓ! સમજાણું કાંઈ? સિંહ જેમ જંગલમાં ત્રાડ મારતો આવે, ત્રાડ મારતો આવે તો હરણિયા બધા ફડ.. ફડ.. ફડ ભાગે.

એમ ત્રાડ મારતા કહે છે કે, ઉત્તમ તીર્થ પ્રભુ આત્મા છે. બહારના તીર્થ એ બધા વ્યવહાર અને પુણ્યબંધનું કારણ છે. અહીં તો (અજ્ઞાની કહે), 'એક બાર વંદે જો કોઈ નરક પશુ ન હોઈ' એ આવે છે ને? ભાઈ! એ 'સમેદશીખર' (માટે કહે). તો શું છે 'સમેદશીખર'? એક વાર શું, લાખ-કરોડ વાર ત્યાં જા ને! એ તો શુભભાવ છે, પુણ્યભાવ છે, બંધભાવ છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? ભગવાનઆત્મા... સમજાણું કાંઈ?

'કર્મબંધથી છૂટવાનો ઉપાય અથવા ભવસાગરથી પાર થવાનો ઉપાય રત્નત્રય ધર્મ છે. એ સિવાય બીજો કોઈ ઉપાય નથી.' તે જ તીર્થ છે, ઉત્તમ તીર્થ એ છે. પવિત્ર તીર્થ છે, પવિત્ર તીર્થ. 'નિશ્ચય રત્નત્રય સાક્ષાત્ મોક્ષમાર્ગ છે...' પોતાનું શુદ્ધ સ્વરૂપ, તેની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને રમણતા નિર્વિકલ્પ આનંદ સહિત (થવી) તે નિશ્ચય સાક્ષાત્ મોક્ષમાર્ગ છે. તે જ 'ઉપાદાન કારણ છે.' પોતાનું કારણ છે. 'વ્યવહાર રત્નત્રય ઉપાદાનના પ્રકાશ માટે બાહ્ય નિમિત્ત છે.' વ્યવહાર રત્નત્રય બાહ્ય નિમિત્ત છે. બાહ્ય નિમિત્ત છે. બાહ્ય નિમિત્ત છે એમ કીધું. 'પ્રકાશ માટે' આપણે કાઢી નાખ્યું. પછી ઘણી લાંબી વાત છે. ઉપાદાન પોતાના શુદ્ધ સ્વભાવથી પ્રગટ થાય છે, એમ બતાવવું છે. વ્યવહાર રત્નત્રય તો એક નિમિત્તમાત્ર છે.

'માટી સ્વયં ઘડારૂપે થઈ જાય છે, કુંભારનો ચાકડો વગેરે નિમિત્ત છે. કાર્યરૂપ સ્વયં ઉપાદાન કારણ થઈ જાય છે.' સમજાણું કાંઈ? 'આત્મા પોતાની શુદ્ધિમાં અથવા ઉન્નતિમાં પોતે જ ઉપાદાન કારણ છે,...' ઉપાદાન બે પ્રકારના છે. અશુદ્ધ ઉપાદાન (અને શુદ્ધ ઉપાદાન). આ શુદ્ધ ઉપાદાનની વાત ચાલે છે. અશુદ્ધ ઉપાદાનનો અર્થ કે, આત્મા પોતાની પર્યાયમાં રાગ-દ્વેષ વિકાર કરે છે તે અશુદ્ધ ઉપાદાન છે. અને વિકાર નથી, આત્મા એકલો શુદ્ધ પરમાનંદ છે એ શુદ્ધ ઉપાદાન છે. શુદ્ધ ઉપાદાનમાં બે પ્રકાર છે. ધ્રુવ ઉપાદાન, એક ક્ષણિક

www.vitragvani.com

ઉપાદાન. ધ્રુવ ઉપાદાન શુદ્ધ ત્રિકાળ છે અને તેમાં સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર પ્રગટ કરવા તે ક્ષણિક શુદ્ધ ઉપાદાન છે તે સમયનું. સમજાણું કાંઈ?

'સ્વયં જ્ઞાનચેતનામય છે, પરમ નિરાકુળ છે.' ભગવાનઆત્મા સ્વયં જ્ઞાનચેતનામય છે. જ્ઞાન.. જ્ઞાન.. જ્ઞાન.. જ્ઞાન.. જ્ઞાન એટલે જ્ઞાન સ્વભાવ. જ્ઞાન સ્વભાવ એ આત્મ સ્વભાવ. ચેતનામય, તેનું વેદન એ ચેતનમય વેદન છે. પોતાનું શુદ્ધ ચેતનમય વેદન (છે). પુણ્ય-પાપ રાગાદિનું વેદન એ તો આકુળતાનું વેદન છે. ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપનું વેદન તે જ્ઞાનચેતના છે. 'પરમ નિરાકુળ છે. એ જ પરમાત્મા દેવ છે...' 'એ જ પરમાત્મા દેવ છે એવું દૃઢ શ્રદ્ધાન તે નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન છે.'

'એની પ્રાપ્તિનો ઉપાય અંતરંગ નિમિત્ત અનંતાનુબંધી કષાય અને મિથ્યાત્વનો ઉપશમ છે...' બહારનું નિમિત્ત બતાવે છે. 'બાહ્ય ઉપાય દેવ-શાસ્ત્ર-ગુરુનું શ્રદ્ધાન અને જીવાદિ સાત તત્ત્વોનું પાકું શ્રદ્ધાન...' એ નિમિત્ત છે. 'તથા સ્વપરનો ભેદજ્ઞાનપૂર્વકનો વિચાર છે. મન-વચન-કાયાની સર્વ ક્રિયા નિમિત્ત છે. અંતરંગ અને બહિરંગ નિમિત્ત મળતાં નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન આત્માની જ ભૂમિકામાંથી ઉત્પન્ન થાય છે.' એ નિશ્ચય આત્માનું સમ્યગ્દર્શન આત્માની ભૂમિકામાં આત્માના આશ્રયે ઉત્પન્ન થાય છે, એ રાગની ભૂમિકામાં ઉત્પન્ન નથી થતું. ભગવાનઆત્મા પોતે પરમેશ્વર પોતાની ભૂમિકામાં નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શન અંદરથી પ્રગટ કરે છે. પરની સત્તામાં શું છે? પોતાની સત્તામાં (પોતે) પ્રગટ કરે છે. સમજાણું કાંઈ?

તેમાં 'આત્મા જ ઉપાદાન કારણ છે. આત્માનું આત્મારૂપ યથાર્થ જ્ઞાન નિશ્ચય સમ્યગ્જ્ઞાન છે. આગમ દ્વારા તત્ત્વોનું અને દ્રવ્યોનું મનન તે વ્યવહાર સમ્યગ્જ્ઞાન છે, નિમિત્ત છે, આત્માના અભ્યાસથી અને ગુરુના ઉપદેશના નિમિત્તથી અંતરંગમાં ઉપાદાન આત્માની જ્ઞાનનો પ્રકાશ થાય છે. અંતરંગ નિમિત્ત જ્ઞાનાવરણી અને દર્શનાવરણી કર્મોનો ક્ષયોપશમ છે.' નિમિત્તથી વાત (કરી છે), ઠીક!

'આત્માનું આત્માની અંદર આત્મા દ્વારા જ પરના આલંબન રહિત રમણપણું (લીનતા) તે નિશ્ચય સમ્યક્ચારિત્ર છે.' લ્યો, આ ચારિત્ર! 'આત્માનું આત્માની અંદર આત્મા દ્વારા...' નિર્વિકલ્પ દ્વારા. 'પરના આલંબન રહિત...' વ્યવહારના આલંબન રહિત સ્વરૂપમાં રમણતા કરવી તે નિશ્ચય સમ્યક્ચારિત્ર છે. એ દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ઉત્તમ તીર્થ છે. તેમાં સ્નાન કરવાથી મેલનો નાશ થાય છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? 'આત્માનુભવ જ તીર્થ છે,...' એ આત્માનુભવ તીર્થ (છે). આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- અનુભવને તે તીર્થ!

ઉત્તર :- ઇ આત્માનુભવ થયો ને! અનુભવ એ જ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર. ઇ તીર્થ છે, એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- જીવ તીર્થ છે ને!

Shree Kundkund-Kahan Parmarthik Trust, Mumbai.

ઉત્તર :– ઇ જીવ તીર્થ પછી, અત્યારે તો મૂળ તીર્થ આ છે, એ તીર્થ તો અનાદિ છે, એ તીર્થ તો અનાદિ છે. આ સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર પ્રગટ કરે ત્યારે એ અનાદિ તીર્થની શ્રદ્ધા થઈ. સમજાણું કાંઈ?

સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એ ઉત્તમ તીર્થ છે. એવા તીર્થનો પિંડ પ્રભુદ્રવ્ય એ તો ત્રિકાળ તીર્થ છે, પણ તેના સમ્યગ્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર પ્રગટ કર્યાં તે ઉત્તમ તીર્થ છે. તેમાં સ્નાન કરવાથી મળનો નાશ થાય છે, એ તીર્થની જાત્રા કરવાથી બંધનો નાશ થાય છે. કહો, સમજાણું કાંઈ? બહારના તીર્થમાં તો શુભભાવનો બંધ થાય છે. ચાહે તો 'સમેદશીખર'ની જાત્રા હો અને ચાહે તો 'ગિરનાર'ની હો, શુભભાવ છે. પુણ્ય બંધાય, પુણ્ય બંધાશે, સંવર, નિર્જરા નહિ (થાય).

મુમુક્ષુ :– શાશ્વત તીર્થ છે.

ઉત્તર :– ગમે તે હો, આત્મા શાશ્વત તીર્થ છે.

'જહાજ છે, તે સમ્યગ્દર્શન, સમ્યગ્જ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર એ ત્રણે આત્મિક ધર્મોથી રચિત છે.' લ્યો! એ ત્રણ ધર્મથી રચિત તીર્થ છે. 'આ જહાજ ઉપર જે આત્મા પોતે જ ચઢીને તે જહાજને પોતાના જ આત્મારૂપી સમુદ્રમાં ચલાવે છે તે પોતે જ મોક્ષદ્વીપ ઉપર પહોંચી જાય છે. તે દ્વીપ પણ પોતે જ છે. પોતાનો પૂર્ણ ભાવ કાર્ય છે, અપૂર્ણ ભાવ કારણ છે. આ રીતે જે કોઈ નિશ્ચિંત થઈને આત્માનો સતત અનુભવ કરે છે તે જ પરમાનંદનો સ્વાદ પામતો થકો અને કર્મોનો સંવર અને તેમની નિર્જરા કરતો થકો ઉન્નતિ કરતો જાય છે, એ જ કર્તવ્ય છે.'

(શ્રોતા :– પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

જ્ઞાયકપણું તે જ આત્માનો પરમસ્વભાવ છે!

આત્મા જ્ઞાયક વસ્તુ છે, જ્ઞાન જ તેનો પરમસ્વભાવ છે. 'જ્ઞાયકપણું' આત્માનો પરમભાવ છે, તે સ્વપરના જ્ઞાતાપણા સિવાય બીજું શું કરે? જેમ 'છે' ને જેમ 'થાય છે' તેનો તે જાણનાર છે. દ્રવ્ય અને ગુણ તે ત્રિકાળ સત્ ને પર્યાય તે એક સમયનું સત્! તે સત્‌નો આત્મા જાણનાર છે પણ કોઈ પરનો ઉત્પન્ન કરનાર, નાશ કરનાર કે તેમાં ફેરફાર કરનાર નથી. જો ઉત્પન્ન કરવાનું, નાશ કરવાનું કે ફેરફાર કરવાનું માને તો ત્યાં જ્ઞાયકભાવપણાની પ્રતીતિ રહેતી નથી એટલે જ્ઞાનસ્વભાવને જે નથી માનતો તે પરમાં ફેરફાર કરવાનું માને છે, તેને જ્ઞાયકપણું નથી રહેતું પણ મિથ્યાત્વ થઈ જાય છે.

(આત્મધર્મ — ઑગસ્ટ - ૨૦૦૮)